

سبک‌نگار

نگاهی به پدیده بی تفاوتی از منظر فردی و اجتماعی

فقط تماشاگر رویدادها نباشیم

سلما سلطانی

بی تفاوتی آفتی است که ابعاد منفی فردی و اجتماعی آن بسیار وسیع بوده و بنیادهای اخلاقی یک جامعه را متزلزل می‌کند. جامعه‌ای که در آن بی تفاوتی شیوع پیدا کند و در فرهنگ اجتماعی درونی شود، به مرور انسجام خود را از دست داده و آسیب‌پذیر می‌شود. در جامعه ایرانی هر چند از یک‌سو شاهد شکل‌گیری پویش‌های خیریه و کمک به دیگران هستیم، اما از سوی دیگر به دلیل فقدان آموزش‌های لازم شاهد انواعی از بی تفاوتی و حتی تضییع حق‌الناس می‌باشیم که هیچ‌سختی‌نی با فرهنگ ایرانی اسلامی ما ندارد. این بی تفاوتی را به‌ویژه در قبال وقایع و رویدادهای اجتماعی پیرامون خود می‌بینیم، اما پرسش اینجاست که چرا این اتفاق افتاده است.

بی تفاوتی اجتماعی، مقوله‌ای چندوجهی و چند علتی

مشارکت اجتماعی، متضمن انواع کنش‌های فردی و جمعی در جهت دخالت در تعیین سرنوشت خود و جامعه و تأثیرگذاری بر فرآیندهای گوناگون در حوزه امور عمومی و بی تفاوتی همگانی نسبت به این امر، نشانگر انسان و جامعه‌ای است که یا با مسئله‌ای اجتماعی مواجه است یا تکامل و توسعه لازم را نیافته است. انسان به مقتضای اجتماعی بودن خود و پیوندجویی در گروه‌های اجتماعی، بدون حضور فعال در عرصه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و غیره جایگاه و مسئولیت خود را از دست می‌دهد.

انسان به مشارکت اجتماعی تمایل دارد و دارای توانایی ارائه پیشنهادهای کارآمدی است، اما گاهی در یک حالت بی تفاوتی و فاقد مشارکت به سر می‌برد و از حق شهروندی خود استفاده نمی‌کند. اهمیت موضوع زمانی آشکار می‌شود که مشخص شود چه عواملی اعم از اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی یا سیاسی بر رفتار مشارکتی مردم تأثیرگذار هستند و این عوامل چگونه زمین‌های فراهم می‌کنند.

بی تفاوتی اجتماعی در آینه یک پژوهش

براساس پژوهشی که توسط پژوهشگران جامعه‌شناسی درباره بی تفاوتی اجتماعی در دانشگاه الزهراء انجام شد، این نظر مشورتی است که بی تفاوتی قضیه‌ای را تماشا کردن، فیلم گرفتن از یک حادثه، نبود احساس مسئولیت، تماشاگری قضیه‌ای که در آن به کمک افراد نیاز است، نبود حس نوع دوستی، در مواجهه با موقعیت‌ها بی تفاوت بودن، بی‌حسی در جامعه، نبود واکنش به ناهنجاری‌های موجود در جامعه، نبود واکنش فعال مردم در برابر مسائل اجتماعی و نبود حس مسئولیت اجتماعی، نمونه‌هایی از بی تفاوتی اجتماعی هستند. برخی موضوع بی تفاوتی را ناشی از نگاه فردی دیدن مشکلات می‌دانند، فردگرایی ناشی از گرفتاری گسترده مردم در امور اقتصادی و فرهنگی، کاهش حس نوع دوستی و آشنفگی در ارزش‌ها و... از مفاهیمی

راه‌نما

در مکتب انسان‌ساز اسلام، انسان به عنوان مخلوق احسن موجودی مسئول است. آدمی نه تنها نسبت به جامعه و اطرافیان خود مسئول است، بلکه نسبت به درد دره و وجود خویش نیز مسئول می‌باشد. براساس آیات شریفه قرآن کریم، خداوند همه چیز حتی جان و قیامت آدمی را به امانت به‌واسطه خود، انسان باید در قبال امانت احساس مسئولیت کند، بنابراین مسئولیت‌پذیری از لوازم و عوامل بسیار مهم در جامعه اسلامی محسوب می‌شود. در ادامه نمونه‌ای از آیات و احادیث را در این زمینه می‌خوانید.

فَلْتَسَاءَلْ الَّذِينَ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ وَنَلْسَأَلْكَ الْمُزْتَلِينَ (الأعراف: ۶) - «مردم و پیامبران نسبت به کار و مسئولیتی که آن را عهده دار شده‌اند مورد محاسبه قرار می‌گیرند.»

مَنْ عَمِلْ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً (نحل: ۹۷) - «هر کس چه زن و چه مرد، کار شایسته‌ای انجام دهد و مؤمن باشد به او زندگی پاکیزه و خوشایندی می‌بخشیم.»

پیامبر (ص) می‌فرماید: كَلِمَةٌ رَاعٍ فَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، فَالْأَمِيرُ الَّذِي عَلَى النَّاسِ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْهُمْ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْهُمْ، وَالرَّأءُ رَاعِيَةٌ عَلَى

اطراف ندارد یا تصویری کند در صورت درگیر شدن، ممکن است حداقل تأمین زندگی را از دست بدهد یا ارزش‌ها از سویی فرد را به حفظ حریم خود می‌خوانند (چراغی که به خانه روست، به مسجد حرام است) و از سوی دیگر نوع دوستی را تکریم می‌کنند (تو نیکی می‌کن و در دجله انداز که ایزد در بیابانت دهد باز). در جامعه ایران و نسل جوان، به علت فاصله نسلی با نسل قبل از خود و شرایط خاص نسل پیشین، نوعی سرگردمی و سرگردانی و نپذیرفتن ارزش‌ها وجود دارد.

محققان این مطالعه معتقدند ریشه مشکل بی تفاوتی، نخست در آموزش و سپس در قانون ناکارآمد است. در گذشته، بسیاری از مشکلات در ساختار سنتی حل می‌شد، اما با زمان رفتن آن، ساختار جدیدی جانشین نشده و شرایط گذار نیز مزید بر علت شده و بی تفاوتی را افزایش داده است، اما نهایتاً باید گفت که زمینه اجتماعی و مواردی از قبیل اعتماد، همبستگی، روابط عاطفی و... نیازمند بازنگری و اصلاح هستند.

نقش فضای مجازی در بی تفاوتی اجتماعی

به اعتقاد کارشناسان فضای مجازی موجب کاهش ارتباطات رو در رو شده و به فردگرایی دامن زده است. با ورود فضای مجازی به زندگی اجتماعی ایرانیان، به نظر می‌رسد که بی تفاوتی اجتماعی شدت بیشتری یافته و هر نوع مسئولیت‌پذیری در مقابل جامعه به شکل مجازی و فقط در فضای مجازی نمایانگر می‌شود. تغییر سبک زندگی برخی از مردم، در سایه تبلیغات فرهنگ غربی نیز به دامنه این عارضه اجتماعی- اخلاقی افزوده است. این مقوله تا اینجا دیده می‌شود که مردم در زندگی روزمره خود، برخورد با ناهنجاری و کجروی در حوزه‌های مختلف اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و آموزشی را تجربه می‌کنند، ولی کمتر مشاهده شده کسی نسبت به آنها واکنشی متناسب با اخلاق و آموزه‌های جامعه نشان دهد تا جایی که می‌توان گفت بی تفاوتی اجتماعی برای برخی افراد حتی به یک پرستیژ تبدیل شده است.

مواقب سرما بهای اجتماعی باشیم

رئیس انجمن مددکاران اجتماعی ایران معتقد است، چندین مؤلفه در موضوع بی تفاوتی تأثیرگذار است؛ اعتماد اجتماعی، اعتماد بین مردم و حکام، اعتماد بین مردم و نهادهای اجتماعی، اجرای کارهای فرهنگی، جامعه باید تلاش کند تا فرزندان خود را از کودکی مسئولیت‌پذیر تربیت کند. به گفته دکتر سیدحسین موسوی چلک، به جای تقویت فردگرایی باید توجه به سمت منافع جمعی در سبک زندگی و الگوهای تربیتی جایگزین شود. اگر

فضای مجازی موجب کاهش ارتباطات رو در رو شده و به فردگرایی دامن زده است. با ورود فضای مجازی به زندگی اجتماعی ایرانیان، به نظر می‌رسد مسئولیت‌پذیری در مقابل جامعه به شکل مجازی و فقط در فضای مجازی نمایانگر می‌شود. تغییر سبک زندگی برخی از مردم، در سایه تبلیغات فرهنگ غربی نیز به دامنه این عارضه اجتماعی- اخلاقی افزوده است

مسئولیت‌پذیری در جامعه تقویت شود، مشارکت و همدلی به تبع آن بیشتر می‌شود. در جامعه‌ای که سرمایه اجتماعی بیشتر باشد، مسئولیت‌پذیری هم بیشتر دیده می‌شود به همین دلیل مشارکت اجتماعی یکی از مؤلفه‌های جدی سرمایه اجتماعی در جامعه است. سرمایه اجتماعی با قانون و بخشنامه در جامعه افزایش پیدا نمی‌کند و تمامی اجزای جامعه باید در این زمینه فعال باشند. برای ارتقای همدلی اجتماعی در جامعه باید هم دولت و هم مردم وارد عرصه شوند. روحانیون، صاحبزنان، معتمدین، ورزشکاران، اساتید و... همه می‌توانند مؤثر باشند، اما شرط اول این حرکت این است که بی‌تفاوتی ما جامعه‌ای هستیم که داریم به سمت بی تفاوتی اجتماعی و فردگرایی بیشتر گرایش پیدا می‌کنیم.

برای بازگشت به فرهنگ اصیل چه باید کرد؟

بی تردید بی تفاوتی نه ریشه در آموزه‌های مذهب ما دارد نه ریشه در فرهنگ ملی مان. صرف‌نظر از آنکه چه عاملی سبب ایجاد این بی تفاوتی در جامعه شده است؛ ناگفته پیداست فردی که احساس مسئولیتی در مقابل همنوع غرق به خوشی در خیابان (در تصادفات و...) نمی‌کند، تعهد چندانی هم به رشد و پیشرفت جامعه خود و اعتلای فرهنگی، علمی و اقتصادی آن نخواهد داشت، این در حالی است که احساس تعلق فرد به کلیت جامعه و تعهد نسبت به سرنوشت جمعی، عمل مهمی در حفظ انسجام ملی و اعتلای یک کشور است. در جامعه‌ای که تک‌افراد به جامعه احساس پیوستگی داشته و خود را در قبال سرنوشت هم مسئول می‌دانند، ضمن آنکه جامعه‌ای شادتر، پر انرژی‌تر و اخلاقی‌گراتر خواهیم داشت، رشد و پیشرفت همه‌جانبه آن با شتاب بیشتری رخ می‌دهد.

برای پیشگیری از شیوع بی تفاوتی در جامعه و بازگشت به فرهنگ اصیلی که ریشه در آموزه‌های دینی و سنتی ما دارد، نمی‌توان صرفاً به نقش دستگاه‌های رسمی یا بخشنامه‌های دستوری بسنده کرد. راه‌حل‌های این مهم نه تنها همکاری‌های همه‌جانبه بین دستگاهی را می‌طلبد، بلکه نیازمند آسیب‌شناسی‌های مستمر و دقیق از سوی مجامع علمی، پژوهشی و دانشگاهی است.

منابع و مآخذ:

- بررسی عوامل مؤثر بر بی تفاوتی اجتماعی/مجله جامعه‌شناسی ایران
- چرام مردم ایران نسبت به وقایع جامعه خود بی تفاوت شده‌اند؟/ خبرگزاری دانشجویان ایران
- بی تفاوتی اجتماعی؛ علل شکل‌گیری، آسیب‌ها، آثار و راهکار خروج از آن/ خبرگزاری صداوسیما

سؤال خواهد شد. آگاه باشید همه شما مسئول هستید و از شما در مورد مسئولیت‌تان، سؤال خواهد شد.» -پیامبر اکرم (ص): أَيُّمَا نَرَى وِلَى مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ وَنَمْ يَحْطِئُهُمْ بِمَا يَحْوَطُ بِهِ نَفْسَهُ لَمْ يَرْخُ رَأْيَهُ الْجَنَّةَ. (کنز العمال، ج ۶)

«هر کس بخشی از کار مسلمانان را بر عهده گیرد و در کار آنها مانند کار خود دلسوزی نکند، بوی بهشت را استشمام نخواهد کرد.»

-امام علی (ع): اَتَّقُوا اللَّهَ فِي عِبَادَةِ وَبِلَادِهِ فَإِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ حَتَّىٰ عَنِ الْبِقَاعِ وَالتَّهَانِمِ، أَطِيعُوا اللَّهَ وَلا تَعْصُوا. «از خدا بترسید درباره بندگان او و سرزمین‌هایش، زیرا شما حتی نسبت به قطعه‌های زمین‌ها و چارپایان نیز باید پاسخگو باشید. از خدا اطاعت کنید و نافرمانی او نکنید.»

-امام صادق (ع) درباره مسئولیت انسان در قبال اعضا و جوارحش می‌فرماید: بِسَأْلِ السَّمْعِ عَمَّا سَمِعَ، وَبِالْبَصَرِ عَمَّا نَظَرَ إِلَيْهِ، وَبِالْفَوَاحِ عَمَّا عَقَّدَ عَلَيْهِ. «از گوش درباره آنچه شنیده‌است بازخواست می‌شود و از چشم درباره آنچه بداند نگریسته‌است و از دل درباره باورها و دلبستگی‌هایش.»

-امام صادق (ع): «اگر تلاش کنم حاجت برادر دینی خودم را بر آورم نزد من محبوب‌تر از این است که هزار بنده آزاد کنم و هزار اسب را با زین و لگام در راه خدا به جبهه جنگ روانه نمایم.»

سبک‌رفتار

آیا مهارت نه گفتن را آموخته‌اید؟

یاد بگیریم گاهی یا بیشتر نه بگویم

اما همیشه نه نگویم!

زهرا هنربخش

یکی از مهارت‌های حیاتی زندگی، مهارت نه گفتن است. نه گفتن یک هنر و تکنیک است که باید برای آن تمرین کنیم تا توانش را داشته باشیم. باید بدانیم که هنر نه گفتن یکی از مهم‌ترین توانایی‌های ما در راه رسیدن به انواع موفقیت می‌باشد. درست است که تنها بنا نه گفتن نمی‌توان به موفقیت رسید، اما در اکثر شرایط و مواقع باید نه بگویم تا برخی زحمات بی‌جهت و خسته‌کننده را از خود دور کنیم و بیهوده قول انجام کاری را ندهیم. به همین دلیل باید نه گفتن را یاد بگیریم و درست و البته بجای آن استفاده کنیم.

کلمه «نه» برخلاف میل باطنی برایمان سخت و دشوار بوده است، چون بیش از رضایت‌خودمان دلباس توجه و رضایت‌دیگران هستیم! با توجه به اینکه راضی نگه داشتن تمام آدم‌های اطرافمان ممکن نیست، بنابراین باید بعضی مواقع با صداقت و شجاعت کلمه «نه» را به کار ببریم تا خود آسیب نبینیم. کمک‌کردن به دیگران زمانی خوب است که به کارها و برنامه‌های خود دشمنای وارد نکند. توجه به امور شخصی و مراقبت از خود بهترین عامل برای نه گفتن است. تصور کنید که از شما درخواستی برای حل یک مشکل در مدت زمانی کوتاه می‌شود، در این اوقات انجام این درخواست‌ها چند ساعت از وقت شما را اشغال می‌کنند. در چنین وضعیتی شما متوجه عقب افتادن بسیاری از امور روزانه‌تان می‌شوید، در حالی که با یک «نه» ساده می‌توانید کمک به حل مشکل را به زمانی دیگر موکول کنید.

فقدان و نبود جرئت نه گفتن یکی از مهم‌ترین دلایلی است که نمی‌گذارد پیشنهادات و درخواست‌های نامناسب دوستان خود را رد کنند. زمانی که نتوانیم در مقابل درخواست‌های نامعقول دیگران «نه» بگوییم، مجبور هستیم آنها را بپذیریم، یعنی کاری را انجام دهیم که دلخواه ما نیست و از انجام دادن آن راضی نیستیم. بعضی وقت‌ها ما با «بله» گفتن‌های بی‌جا، خودمان را به دردسرها و مشکلاتی می‌اندازیم که جبران‌ناپذیر است.

زمانی که به چیزی یا کاری نه می‌گویید، در همان لحظه به موضوع دیگری بله می‌گویید. این موضوع دیگر ممکن است رویاها یا آرزوهای شما باشد. به عبارت دیگر، شما در رسیدن به آرزوها و اهداف خود، در زندگی‌تان فضا و زمانی را آزاد می‌کنید. علاوه بر این، شما برای حل مشکلات خود وقت‌تان را آزاد می‌کنید یا صرف استراحت، تفریح و ورزش یا مراقبت از خود می‌کنید.

در بعضی زمان‌ها تصمیم‌گیری در محل دشوار و سخت است. همه موارد همیشه واضح و روشن نیست یا فشار و استرس تصمیم‌گیری در حضور شخص، باعث می‌شود که به او پاسخ مثبت بدهیم. در چنین شرایطی، مهم است که کمی بیشتر به خودمان زمان دهیم یا شخص مورد نظر صحبت کنیم و به وی اطلاع دهیم که این یک تصمیم مهم است و دوست داریم کمی بیشتر به آن فکر کنیم و به محض اینکه تصمیم بگیرم اطلاع خواهیم داد. بسیاری از ما از دور می‌شویم و وقت می‌گذاریم تا درباره درخواست، فکر کنیم و یک تصمیم مؤثر بگیریم. همواره سعی کنیم مؤدبانه نه بگوییم. قبل از نه گفتن محدودیت‌های خود را توضیح دهیم، راهکار جایگزین پیشنهاد دهیم، رضایت و علاقه‌مندی خود را نسبت به آن پیشنهاد نشان دهیم و به دنبال آن مشخص کنیم در حال حاضر شرایط پذیرش این درخواست را نداریم.

فرآیند مهارت نه گفتن می‌تواند در زندگی شخصی و حرفه‌ای ما ارزش‌باشد. نه تنها وقت ما را برای تمرکز روی مسائلی که بیشتر از همه برای ما مهم هستند آزاد می‌کند، بلکه شرایطی را برایمان آماده می‌کند تا بتوانیم بیشتر وقت خود را به افراد دیگر، با توجه به شرایط خودمان، اختصاص دهیم.

فراموش نکنیم زندگی پر از نه، مساوی زندگی با فرصت‌های از دست رفته است. به همین دلیل، مهم است که ارزش بله گفتن در زمان‌های حیاتی را نیز درک کنیم.

یکی از دلایلی که باعث می‌شود نه گفتن سخت و مشکل‌شود و نیاز به مهارت داشته باشد، این است که در دوران کودکی یاد گرفته‌ایم اگر می‌خواهیم نظر بقیه را جلب کنیم باید همه بله بگوییم و برایشان کاری را که می‌خواهند انجام دهیم و نه گفتن توهین به مخاطب محسوب می‌شود!

اولین اصل برای نه گفتن: داشتن چارچوب درست است؛ نه گفتن موضوعی حساس و کلیدی است و در زمانی که لازم باشد باید بتوانیم به شیوه درستی نه بگوییم. اینکه بدانیم دقیقاً در چه زمانی باید نه بگوییم کاملاً بستگی به چارچوب‌های ما دارد. به عنوان نمونه به چارچوب‌های زیر توجه کنید:

- ۱- چارچوب‌های دینی
 - ۲- چارچوب‌های اخلاقی
 - ۳- چارچوب‌های خانوادگی
 - ۴- چارچوب‌های شخصی
- هر یکدام از این موارد برای ما تصمیم‌گیرنده هستند. بنابراین ما یکبار برای همیشه باید چارچوب‌های خود را مشخص کنیم و دقیقاً بدانیم که اولویت‌های ما در زندگی چیست؟ پیش از آنکه به هر چیزی بله بگوییم، مهم است که درک کنیم واقعاً چه کاری از ما خواسته شده است؟ به اولویت‌ها و اهدافی که در نظر داریم توجه داشته باشیم، همچنین مرزهای خود را در نظر بگیریم و این را در نظر داشته باشیم که آیا این زمان لحظه‌ای است که باید از منافع خودمان محافظت کنیم؟ البته باید توجه داشته باشیم یکسره نه گفتن هم از فردی منغور می‌سازد، پس ضد حال نباشیم! اینکه همیشه مخالف جمع باشیم، لزوماً نشان‌دهنده توان نه گفتن نیست! برای مثال اگر ما در جمعی دوستانه که همه می‌خواهند به رستوران بروند، نه بگوییم و اصرار کنیم که فقط یک بستنی یا نوشیدنی بخوریم یا اینکه در عصر آن روز که همگی جمع می‌خواهند برنامه را در ساعت ۹ به پایان برسانند و ما روی ساعت ۸ اصرار داریم! مهارت نه گفتن ما را نشان نمی‌دهد بلکه نشان می‌دهد ضدحال هستیم.

با این حال باید همواره در نظر داشته باشید که شما اولویت‌شماره یک در زندگی خود هستید. اگر مواظب خود نباشید، دیگران از شما بهره می‌گیرند و سوءاستفاده می‌کنند.

نه گفتن همیشه برای بار اول ممکن است دشوار و ناخوشایند باشد، اما به مرور زمان و با تمرین و ممارست آن‌تان تر شده و قابل دستیابی است. بسیاری از ما از کودکی یاد گرفته‌ایم که رضایت دیگران بیشتر از خواسته‌های خودمان ارزش دارد. با این حال باید بدانیم رضایت‌خواهی ما در واقع به نفع خودمان است و این رضایت‌خواهی‌ها را باید با «بله» گفتن‌های بی‌جا، خودمان را به دردسرها و مشکلاتی می‌اندازیم که جبران‌ناپذیر است